

ben a magyar közjogi érzék kedvezőbb történelmi alakulások között bizonyára önálló magyar parlamenti kormányzatot hozott volna létre, de így is az angol másolat a magyar közjogi szellemtől kevésbé idegen, mint a többi európai népek alkotmányos életében. Somló talán túlságosan is szem előtt tartotta az angol fejlődést, midőn ennek szellemében bírálja a magyar közjog termékeit, elfelejtvén, hogy többféle úton lehet megközelíteni ugyanazt az igazságot, s hogy ha a magyar alkotmányos kormánysszervezet önálló irányban való fejlődésének jeleit keressük, inkább ki kell emelni az angolnak nem analog tulajdonságait. De ezt a merevségét természetessé teszi az a magas szempont, a melylyel talán az aranybulla híres ellenállási záradékának jelentőségét is kelletténél kisebbre szorítja.

Fonalának tovább fejtésénél ismerteti az Árpádházi törvényalkotás adatait s igazi megtartóztatással s fegyelmezett formaérzékkel marad ura az anyagnak és a bővebb fejtegetésekre csábító közjogi érdekességek felett. Inkább megéri, mint sem kifejti az egyes adatok tanulságait s az általános tanulság kifejtésének célját nem rendeli alá a részletkérdések szépségének. E dícséretet érdemlő megtartóztatása miatt, melylyel a mohácsi vést követő országgyűlési kodifikálási munkálatok felett is átsíklík, igazán sajnálhatjuk, hogy az 1231 évi aranybulla, az 1298. évi XXIII. t-czikkből a tanácsosokra nézve kiolvasott ellenjegyzési elv (Schwarz, Ladányi) s különösen a XVI. század változatos, országgyűlési tanulságai bővebb fejtegetését elejtette.

Ámde ezt erős forma-érzéke mentegeti, a mely mellett különösen stílbéli ereje, logikus, tiszta, átlátszó érvelése s folyamatos tárgyalási modora képezi dícséretes tulajdonságait. S a midőn stíljének előnyeit kiemeljük, teszszük ezt azért, mert a magyar jogi irodalmat oly hermetice elzárttá épen stílbéli gyarlósága teszi. Somló Bódog dr. ez érdekes kis fűzetét pedig melegen ajánljuk érdeklődő olvasóink figyelmébe, mert valóságos appetitorium e kérdés tűzetesebb tanulmányozásához.

Krenner Miklós.

Különfélék.

Arany és Tompa kiadatlan levelei.

Néhai Gáspár János, egykor kolozsvári s nagyenyedi tanár, később Alsófehér és Kisküküllő, majd csak Alsófehér vármegye tanfelügyelője sokoldalú műveltségénél és harmonikus, szelíd lelkületénél fogva számos kitűnőséggel, a legkiválóbb költőkkel, tudósokkal, politikusokkal állott bizalmas, baráti viszonyban.

E viszonynak köszönhetőek az alábbi levelek, a melyek azonban

még csak töredékét alkotják irodalmi becsű, de kellőleg még ki nem kutatott levelezésének. Alkalmadtán a közlő újból neki ül hátrahagyott iratai rendezésének s akkor bizonyára sokkal több eredmény fogja jutalmazni fáradságát.

I. Arany levele.

Külön borítékon: „Nagyságos Gáspár János tanfelügyelő úrnak, tisztelettel Nagy-Enyed.”

Belül 8°: „Buda-Pest, 1880. nov. 18-án.

Kedves barátom,

Tegnap, midőn becses soraidat vettem, | még nem érkezett volt meg szíves | küldeményed;¹ de este felé csakugyan | kaptam az értesítést, hogy megjött, még | pedig, nagy csodálkozásomra, a losonczy | vaspálya indóházához. Azt gondoltam, | tévedésből jutott oda, s valószínűleg bejár- | ta egész felső Magyarországot; de a | szállító levélen semmi ilyes vargabe- | tűnek nyomára nem akadván, később | rájöttem, hogy a tiszai vaspálya, a te- | hervonatait, a szolnok-hatvani pá- | lyán szállíttatja, s így csakugyan | nem az osztrák, hanem a magyar állam- | vasútpályaudvarába érkeznek. | Legyen akárhogy: a küldemény igen | szép és sok, fogadd érte legforróbb | köszönetünket. Valóban zavarba | hoztál: mikép szolgálhatjuk ezt | mi neked valaha vissza. |

Egészségi állapotunk most türhető, | a milyen fentjáró betegké szokott | lenni; az én szememtől is — nagy | ritkán, hetek, hónapok multával — | kitelik ennyi kis írás; de már | tovább nem folytathatom. Isten | áldjon téged s a tiedet minden | jóval! | Szerető barátod

Arany János.”

Kívül-belől sajátkezűleg. Írása öreges, kissé reszketős ugyan, de nem minden erő nélkül, és pompásan olvasható. Sorok tömöttek, rövidék.

II. Tompa három levele.

Elsőnek hiányzik a borítéka. Egy nagy ív papir. Az első két oldal s a harmadiknak is a teteje a Gáspár J. „Csemegék” cz. olvasó és verseskönyv verseire vonatkozó megjegyzésekkel, közmondásos pótlásokkal van tele írva; a 4-ik oldalon fordítva áll a következő levél:

„Édes barátom!

Ime átnéztem a Csemegét, nem úgy, mint más körülmények közt te- | hettem volna, mert egy az: hogy az én lelkem mindenre alkalmatlan | lett, más az: hogy a könyvnek pusztá előkeresése is hangos jajjal | tölté be a házat. Kedves fiának szeretett könyve, játékszere | volt, a kutyá, gyermekek sat. csaknem minden

¹ Almák, Gáspár J. m.-csúcsi kertjéből.

lapon van olyan, | melyet tudott, olvasásakor tört éreztem szí-
vembem, — de hagy- | juk ezt, sok beszéd nélkül is átlátod: minő
áldozat és kín- | szenvedés volt nekem ezt a könyvet, olyan sze-
mekkel, melyek | bírálni akartak s szünet nélkül sírtak, átolvasni. |
Engem a sors semmivé tőn, életem legjavában kettévágta pályá- |
mat, megbénította karomat és lelkemet! |

Jakab Eleknek a minapában írtam, vagyis inkább ezíme | alatt
Mikó ő excellentziájának és Mentovicsnak szóló leveleket | küld-
tem egy borítékban. Szeretném tudni: ha kapta-e? |

Isten áldjon meg a tieddel együtt, kedves nődek igen | nagy
tiszteletemet küldöm, védjen az ég minden szomorú változástól.—

Hanva, jan. 19. 1858.

igaz barátod

Tompa Mihály.

U. i. Gömörmegyében, Tornallyán, Styller postamesternél, több mu- |
zenumba való tárgyak vannak; a mint mondja: szeretné | eladni.
Könyvek, érmek sat. sat; ha szükség lenne | a tárgyakra: szí-
vesen közölné a tárgyak jegyzékét. Azért | írom: hogy
szükség esetére közlekedésbe tehetnék magokat | vele az illetők.—
Kolozsvári jóakaróimat szívesen | üdvözlöm, és tisztelem.“

Második levele külön boríték nélkül, kis 4°. Kívül: „Gáspár János
úrnak. Kolozsvárt stb.“ Belül:

„Édes barátom!

Néhány héttel ezelőtt írtam hozzád, küldvén a Csemegek- | re tett
jegyzeteket is, kérvén egyszersmind, hogy tudósíts: | valljon
Jakab Elek kapta-e postán azon leveletem, | melyben a többek
közt gr. Mikó ő excellenciájának | is volt egy? Tudósításod elma-
radt. Igen sajnál- | nám, ha annyi lelki fájdalmak közt írt jegy-
zeteim | elvesztek volna! |

Mi folyvást testi és lelki nagy fájdalmakkal küzdünk, | leverve, meg-
bénítva, elnyomorítva . . .! |

Kedves nőddel s gyermekeiddel szívesen tisztellek, öllelek! |

Hanva, mart. 28. 1858.

őszinte barátod

Tompa Mihály.“

Harmadik levele (nagy 4°) részvétnyilatkozat abból az alkalomból,
hogy Gáspár János egyszerre két fiát vesztette el. Szintén maga a
levél alkotja borítékát is. Öt év alatt írása változáson ment keresztül:
jóllehet e részvétlélvél van leggondosabban írva, de a betűk, vonások
már nem olyan határozottak, mint előbb. Szív- és szembaja meglátszik
írásán.

Kívül: „Tekintetes Gáspár János nagyenyedi | ref. tanár úrnak tisztelettel.
Debreczen. Nagyenyeden Erdélyben.“

Belül: „Kedves barátom!

Nagy megdöbbenéssel olvastam azon szerencsétlenséget, mely benne-
teket, | oly különös és szívrázó körülmények közt, oly ritkán hal-
lott egybetor- | nyosulással ért. |

Hivatalomnál fogva gyakran kell másokat vigasztalnom; de nem
egyszer | érzem: hogy sok veszteségben, azon eljárás nem egyéb
üres, czél- és | haszonnélkül való szószaporításnál. |

Vigasztalni nem is akarlak. Cselekedje meg a mindenható Isten azt,
és | hogy élni maradt gyermekeitekben enyhüljön az iszonyú vesz-
teség! | Csupán arra kérlek: számíts engem is azon barátid közé,
kik ma- | gok is elvesztve gyermekeikben életök reményét: fájdalom-
madat mélyen | érzik s abban őszinte igaz szívvel résztvesznek. |

Én három év óta koldús, félvak ember vagyok. Isten legyen veletek!

Hanva, sept. 25 1863

igaz barátod

Tompa Mihály.“

Közli: Dr. Farnos Dezső.

**Maros-Torda vármegye és Marosvásárhely sz. k. v. nép-
oktatási intézeteinek története.** Irta Pallós Albert. Maros-
vásárhely. 1896. Szerző sajátja. Ára 2 frt. — A millennium évében
megjelent kulturtörténeti monografiák közt méltán foglal helyet Pallós
Albert könyve, mely a vármegye mostani területén levő összes népok-
tatási intézetek keletkezését, fejlődését és a mai állapotát ismerteti.
A Maros-Torda megyei ált. tanítótestület a nemzeti művelődés iránti
őszinte buzgalmának adott kifejezést, mikor szerzőt e munka megírásá-
val megbízta s mikor ugyancsak szerző indítványára ajánlotta tag-
jainak, hogy ezután iskoláikra vonatkozó minden tanügytörténeti ada-
tot pontosan jegyezzenek fel. A munka 3 főrésztre oszlik. Az első rész
öt kisebb szakaszban a megye népoktatásügyét általánosan ismerteti
a reformációtól a mai napig. Csak a reformáció korával kezd, mert
az ezt megelőző időkből igen kevés tanügyi adat maradt fenn; a reform-
áció pedig itt is, mint másutt, létrehozta a népiskolákat. A XVI—XVII.
századokban csak református és unitárius iskolák voltak a megyékben;
a legelső kath. népiskola a XVIII. század elején keletkezett. Terjedel-
mesen ismerteti szerző az 1764—1848 közötti eseményeket, így Mária-
Terézia iskolaügyi rendeletének a megye népoktatására gyakorolt befo-
lyását; híven rajzolja a protestánsok küzdelmeit iskoláik megtartásáért
Mária Terézia egybeolvasztó politikájával szemben, a József császár
alatti állapotokat, a reform. gen. synodus és convent törekvéseit a
népiskolák szaporítására s jobb karba helyezésére vonatkozólag, Szász
Károly tantervét, Salamon József methodusát s a megye népoktatás-
ügyi intézkedéseit. A községek, megye, egyházak, egyházi hatóságok
buzgalma e téren nem szűnt meg az elnyomatás szomorú korszakában

sem, de nem is volt szabad lankadni, mert még 1869-ben is a lakosságnak csak 24%-a tudott írni-olvasni. Azóta az állam, községek, felekezetek közösen munkálkodnak a megye tanügyének emelésén s e közös munkát meglepő siker követi, úgy hogy ma már a megye területén 157 magyar és 68 idegen nyelvű iskola áll fenn 322 tanítóval. A II. részben a megye összes népoktatási intézeteinek történetét adja elő. Röviden tárgyal, kivéve Makkfalvát és Maros-Vásárhelyt, melyekben az ily intézeteknek valóban történetük van. A III. részben a megye tanfelügyelőinek életét és működését, a tanítótestületeket, a székelyföldi Clotild-leányárva-házat s a szegény tanulókat segélyező egyesületeket ismerteti. A nagy szorgalommal, kellemes stílusban írt munkát haszonnal s élvezettel forgathatják a tanügybarátok s a megye története iránt érdeklődők.

A Kassai kath. főgymn. története 1657—1895. Irta Dr. Farkas Róbert. Kassa. 1895. E nagy terjedelmű s több képpel illusztrált munka, mely a kassai főgymn. 1894—5. és 1895—6. évi értesítőiben is megjelent, két főbb szakaszra oszlik: az első szakasz a Jézus-társaság vezetése alatti időben (1657—1773), a második a társaság feloszlását követő korban (1773—1895.) tárgyalja az intézet külső és belső történetét. A kassai collegium alapításának eszméje II. Ferdinándtól származik, ki 1635-ben, a nagyszombati egyetem ünnepélyes megnyitása alkalmával tudatta Pázmánnal, hogy több protestáns városban jezsuita-collegiumot óhajtana alapítani. Ferdinánd és Pázmán csakhamar bekövetkezett halála s a háborús idők miatt egy ideig csak óhaj maradt e kijelentés, mígnem III. Ferdinánd 1643-ban a mislyei prépostságot adományozta a kassai collegium fenntartására s 1654-ben a kassai nagy-utczán levő királyi házat rendelte intézeti házzá. A jezsuiták már 1655-ben meg is kezdték a tanítást. Az ünnepélyes felavatás és megnyitás azonban csak 1660-ban történt meg, mikor a király megerősítette Kisdy Benedek 60,000 frtos adományát, mely adomány tette lehetővé, hogy ez intézet a nagyszombattal teljesen egyrangú s egyenlő szervezetű egyetem (Studium generale) legyen. 1773-ban, a jezsuitarend feloszlásakor, a kassai egyetem összes javai a tanulmányi alap tulajdonába mentek át. Az eltávolított jezsuita-tanárok helyét világi papok foglalták el, 1811-ben pedig az 1802-ben kiadott Diploma restitutionale alapján a premontrai rend vette át az intézet vezetését s e rend kezében van az ma is. A collegium sok viszontagsága közben egyetemi rangját elvesztette, ma jogakadémiából és főgymnasiumból áll. A főgymnasium az ország egyik legnépesebb középiskolája: 1895-ben 464 növendéke volt. A külső történettel kapcsolatosan behatóan ismerteti a mű az intézet belső történetét, u. m. a különböző időkben alkalmazott tanrendszereket, a tanítás eszközeit, könyvtárakat, szertárakat, valláserkölesi állapotokat, az intézet kebelében levő egyesületeket; közli a tanárok teljes névsorát, ismerteti a premontrai tanárok iro-

dalmi működését. Az érdekesség mely — mint a mű előszava mondja — relativ dolog, az igazság mellett egyik legfőbb jellemző tulajdonsága a derék munkának.

Sólyom Lajos.

— „**A honfoglalás és Erdély**“ cz. a. dr. Karácsonyi János érdekes tanulmányt írt, melyben azt bizonyítgatja, hogy Erdélyt a magyarok a honfoglaláskor 896-ban nem szállották meg, azt 896—1000 években nem bírták s azután is csak fokokint foglalták el. Ezt a merész és új tételt leginkább arra alapítja, hogy az egykorú Ibn Rosteh, Konstantin császár 950-ben és Querfurti Bruno azt írják, hogy a (Moldva-Oláhországban lakó) besenyők és a magyarok közt négy nap járásnyi lakatlan föld volt s ez más, mint Erdély nem lehetett. Maga is érezvén, hogy e bizonyíték magában nem elég, más bizonyítékokat is keres s ezeket a tulajdonképeni Magyarország keleti részén egykoron létező gyepűkben (fatorlaszokban) véli megtalálni. És itt „gyér nyomokból következtetve ugyan, de mégis biztosan“ állítja, hogy Magyarország és Erdély közt gyepű volt. És ezt, éles szemmel vizsgálva a kútfőket, szellemesen, de sok helyt merész következtetésekkel igyekszik is bizonyítani. Ungvár tájékán, Huszt, Nagybánya, Zsibó, Zilah, a Királyhágó, Belényes, Solymos, Karánsebes vidékén talál ilyen gyepűk nyomaira. Béla király Névtelenjére nem ad semmit sem. A Szamos völgyét — szerinte — Szent István, a Maros és két Küküllő völgyét Szent-László telepítette volna be; II. Géza (Gyécse) korában 1150 körül Nagy-Szeben környéke s végre 1211 után Brassó, Háromszék és Csík megyék területe lett volna Magyarország kiegészítő része. Mindenesetre nagy figyelemre méltó okoskodások, de azt maga is elismeri, hogy azokat nem fogja kielégíteni, „kik teljes bizonyosságot követelnek ott, a hol csak következtetésekről lehet szó.“ — A kételkedők sok lehető ellenvetés mellett felvethetnék mindjárt azt a kérdést, hogy ha Erdély teljesen lakatlan volt, honnan, kiktől vették a magyarok az itteni szláv neveket?

— **Thallóczy Lajos:** Horvát szokásjog 1551—1553. cz. értekezését, mely eredetileg a „Gazdaságtört. Szemlében“ jelent meg, külön nyomatban is kiadta. A nemcsak magánjogi, hanem közjogi jelentőségű munka, mely élenken jellemzi a horvát nép XVI. sz. belső állapotát is, mennél szélesebb körben megismerésre méltó. (Bpest 1896. 29 l.)

— **Dr. Szilágyi Sándor** nagyérdemű történetírónkat a bécsi Tud. Akadémia külföldi tagjává választotta. A külföldi szép kitüntetést élvezze — ad multos annos — belföldünk javára, kinek annyit köszönhetünk.

— **Mangold Lajos** „A magyarok oknyomozó történelme“ III. javított kiadását adta ki a folyó évben a VIII. osztály számára. Egyik legjobb tankönyvünk szép elterjedéséről tanúskodik.

— A „Magyar Történeti Életrajzok“ XIV. évf. 3. füzetében Zichy Antal folytatja gróf Széchenyi Istvánról megkezdett jeles életrajzát, melyet szép illusztrációk díszítenek.

— Magyar erdészeti Oklevéltár jelent meg, 3 vastkos kötetben, melyet Magyarország ezredéves fennállásának emlékére az orsz. erdészeti egyesület adott ki Tagányi Károly szerkesztésében. Az I. kötet 1015—1742., a II. k. 1743—1807., a III. k. 1808—1866. terjedő okleveleket ad. A magyar erdő gazdaság fejlődésére a honfoglalástól napjainkig nagybecsű forrásmunka ez, melynek nagy hasznát veendik épúgy az erdész-szakemberek, mint a történetírók. Tagányi a bevezetésben nagybecsű tanulmányt írt a magyar erdőgazdaság fejlődéséről.

H. L. a Hadúr-tagadó.

Az Etnographia finn-jugra ügyvédje, e jobb sorsra érdemes folyóirat legutóbbi számában csak három kirohanást tesz *»Óstörténeti csendélet«* címen, melyek közül egy nekünk szól. Hogy is hagyáná Munkácsi Bernát (a kinek valóságos mániája a személyeskedő polemia) a visszavert tagadásokat újabb és újabb *»megrovási kaland«* nélkül bosszúlatlanul! Legyen az még oly erőltetett, még oly bárgyú is, a mit hajánál fogva előrángat, neki az mindegy: talán *»ignotos fallit«*, s tán csak... *»aliquid haeret«*.

Most már fájn szellemességgel írva, u. n. *»kalapos növény«*-nek szegény *Hadúrt* béczézi ki s én *»meg lészek jegyezve«* általa, a miért ezt a szót használok millenniumi ünnepi beszédemben, mert hiszen az (H. L. nagy felfedezése szerint!) *»Aranyosrákosi Székely Sándor csinálmánya.«*

E nagyképűségre elég volna akár csak annyit is felelnem, hogy hát a *»csinálmány«* szó ő s finn-jugra csinálmány-e, hogy H. L. úr, az ősnyelvelő, használni meri, annyi száz más új *»csinálmány«* szóval együtt?

Vagy ha hozzá méltó *betűn lovaglással* akarnék élni, azt is tagadhatnám, hogy a *»Hadúr«* szót A. r. Sz. S. csinálta volna, mert ő *»Haddur«*-nak nevezi *»A székelyek Erdélyben«* cz. hőskölteményében a magyarok ősi istenét: *»Hadúr«*-nak (egy *d*-vel) Vörösmarty írja először Zalán futásában.

Arra sem fektetek nagy súlyt, hogy ki ismeri jobban A. r. Székely Sándort: mi itt erdélyiekül, a hol csak tavaly is kiadott műve közkézen forog, avagy H. L., a kinek magas fővárosi színe elé ez a szerény vidéki termék alig jutott el.

De mindezeket mellőzve, csupán csak a *józan észre* és az *egészséges nyelvrészekre* bízom megítélni, hogy lehet-e ünnepies szónoki műben ezt az irodalmi nyelvben közhasználatúvá lett szót használni, hogy *Hadúr*, avagy nem, azért, mert új *»csinálmány«*. Minden *magyarúl* igazán tudó, természetesen fogja találni egy antithesisben a hadak istene, a *Hadúr* említését, midőn ellentétbe állítjuk vele a béke istenét, a mint én teszem, a midőn ezt a kifogásolt kifejezést használok, hogy: *»a magyar is megtanulta, hogy vallását, a mely az előtt Hadúr imádása volt, a béke istenének, a szeretetnek vallásával, a keresztyénséggel kell felcserélnie.«*

(Miért nem kifogásolja mindjárt a »béke istenét« is, mert hisz úgy sem hívták a magyarok új istenét?!)

A »Hadúr« szó használatára mindjárt egy teljesen analog, illustris példát is idézek. A »Millenniumi Történet« előszavában (13 l.) H. L. ezt olvashatja: »*Hadúr* oltárai felett merész alkotású templomok törnek a magasba... a *keresztnek* boesánatszava győz a szíveken«. És a ki ezt írta nem »kolozsvári«, csak »Kolos«, de *Vaszary: Magyarország primása* s véletlenül egyszersmind *történetíró*, a ki minden valószínűség szerint van annyira tisztában a magyar istenekkel, mint H. L. úr, a Hadúr-tagadó nagy nyelvélő.

Ezek után azzal is tisztában lehet mindenki, hogy H. L. úr eme »*kritikája*« (hogy az ő más kirohanásában használt szavaival éljek) *inkább kontár tekintélyeskodás* (recte: szószátyárkodás), *mint komoly vélemény*«. (Ethnographia 342.) s hogy jobb lesz neki a *magyarok istenének* békét hagyania s megmaradnia amaz apró bogarak mellett, melyekről az Ethnographia 339. lapján oly szakértően értekezik.

Eme 4-ik, kákán bogot kereső mű-kirohanása után azzal is tisztába lehet mindenki, hogy H. L. úr kötölözködéseit komolyan venni nem lehet s csak egy fegyver lehet méltó hozzá — az ignorálás.

Olvasóinktól pedig bocsánatot kérünk, hogy eddig rá papirt és nyomdafestéket pazaroltunk.

Sz. I.

Folyóiratok.

A »*Századok*« okt. füzetében *Thúry József* nagybeesű történeti tanulmányt kezd meg »A magyarok eredete, őshazája és vándorlásai« felől. Főérdeme, hogy tisztázza azt a zavart, melyet a nyelvészek a magyar történelemben história-csinálásukkal elkövettek. *Jakab Elek* folytatja és befejezi a »Székely telepekről Magyarországon megkezdett útleírását. *Gr. Wilczek Ede* a Horváthy család lázadását és a magyar tengervidék elszakadásáról adja II. közleményét. *Kropf Lajos* Pászthói Rátholdi Lőrincz zarándoklását írja le 1411-ből — a purgatoriumba. Tört. Irodalom és tárcza közlemények zárják be a tartalmas füzetet.

Az *Akadémiai Értesítő* okt. (82.) füzetében *Beöthy Zsolt* közli azon emlékbeszédét, melyet Budapesten a Brázay-házon felállított Czuczor-emléktábla leleplezése alkalmával elmondott. Ezután egy terjedelmes mutatóvány következik *Ruskin* »Velence kövei« cz. művészettörténeti munkájából, melyet *Geöcze Sarolta* fordított magyarra. *Holló István* mutatóványt közöl *Ribot* »A lelki átöröklés« cz. munkájának fordításából, melyben Ribot elismeri, hogy van lelki átöröklés, de az legfeljebb 4—5 nemzedéken keresztül marad meg. *Radó Antal* olasz irodalomtörténetéből egy fejezetet közöl »*Petrarcha daloskönyve*« cz. alatt. — Végül folyóiratok szemléje, akadémiai jegyzőkönyvek következnek.

Az *Archeologiai Értesítő* okt. (4.) számában *Reinecke Pál* »A neolith-kori keramika magyarországi csoportja« cz. a. az ilyenmő magyarországi leleteket, főként a szegedit és kishegyit ismerteti. *Kárpáti Kelemen* a velemi (Vas